

Олена Ромців

Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету “Львівська політехніка”,
кандидат юридичних наук, асистент
кафедри конституційного та міжнародного права
romtsivolena@gmail.com

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ОСІБ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

© Ромців О., 2017

Досліджено особливості забезпечення безпеки осіб під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності в умовах перешкоджання розкриттю цих протиправних діянь з боку зацікавлених суб'єктів та проблеми їхнього правового регулювання.

Ключові слова: злочин; службова діяльність; протидія; розслідування; забезпечення безпеки.

Елена Ромцив

ОБЕСПЕЧЕНИЕ БЕЗОПАСНОСТИ ЛИЦ ПРИ РАССЛЕДОВАНИИ ПРЕСТУПЛЕНИЙ В СФЕРЕ СЛУЖЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УСЛОВИЯХ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ: ПРОБЛЕМЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ

Статья посвящена исследованию особенностей обеспечения безопасности лиц при расследовании преступлений в сфере служебной деятельности в условиях препятствования процесса раскрытия данных противоправных действий со стороны заинтересованных субъектов и проблемам их правового регулирования.

Ключевые слова: преступление; служебная деятельность; противодействие; расследование; обеспечение безопасности.

Olena Romtsiv

Institute of Jurisprudence and Psychology
Lviv Polytechnic National University
Department of Constitutional and International Law
Ph.D.

ENSURING THE SAFETY OF PEOPLE IN THE INVESTIGATION OF CRIMES IN THE SPHERE OF OFFICIAL ACTIVITY IN TERMS OF COUNTERACTION: PROBLEMS OF LEGAL REGULATION

The article investigates the safety features people in the investigation of crimes in the sphere of official activity in terms of counteraction the process of disclosure of illegal acts on the part of stakeholders and issues of legal regulation.

Key words: crime; official activity; counteraction; investigation and security services.

Постановка проблеми. Відомо, що одним із найефективніших способів незаконної протидії досудовому розслідуванню злочинів є протиправний вплив на учасників кримінального судочинства з боку зацікавлених осіб. Зрозуміло й інше, обов'язок давати правдиві свідчення з боку учасників судочинства можна виконати лише за умови гарантування державою їхньої безпеки та недоторканості. Саме тому забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства під час подолання протидії розслідуванню є вкрай важливим та обов'язковим, а по суті є окремою великою частиною такого подолання. Не можна не погодитись з С. Журавльовим, який пише, що забезпечення безпеки учасників кримінального процесу є одним із заходів подолання кримінальної протидії розслідуванню, тому розглядати окремо один від одного ці види діяльності неможливо [1, с. 194]. Саме тому це питання також стало предметом нашого наукового дослідження.

Аналіз дослідження проблеми. Вивченням і дослідженням питань та проблем щодо забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, займалися вчені-правознавці, серед яких: А. Антошина, Б. Арзал'ян, В. Биков, Л. Брусніцина, О. Бондаренко, В. Бояров, С. Ворожцов, О. Гогусь, В. Гончаров, М. Гошовський, В. Галаган, О. Зайцева, С. Пашков, Т. Панасюк, Є. Жаріков, В. Зеленецький, І. Івашкевич, М. Казаренко, Н. Карпов, В. Клименко, В. Кожевников, А. Кратінов, О. Кучинська, З. Смітєнко, С. Стахівський, В. Строгий, В. Устинов, Л. Шестопалова та ін. Проте сьогодні залишилось ще багато проблем, які потребують якнайшвидшого вирішення.

Метою цієї статті є з'ясування поняття забезпечення безпеки осіб під час розслідування службових злочинів, а також виявлення недоліків правового регулювання процесу його здійснення в Україні.

Виклад основного матеріалу. Щодо правового забезпечення цього процесу, слід зауважити, що тема ця не нова, і ще в 1993 р., для врегулювання проблеми активного застосування незаконного тиску на осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, прийнято низку важливих нормативно-правових актів, серед яких: Закон України "Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві" [2] та Закон України "Про державний захист суддів та працівників правоохоронних органів" [3], а на основі цих двох базових для процесу забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства законів були внесені відповідні зміни в КПК України.

Вищезазначені нормативно-правові акти передбачають спеціальні заходи щодо забезпечення безпеки осіб, які потрапили у сферу кримінального процесу, – це здійснення правових, організаційних, технічних або інших заходів, спрямованих на захист життя, здоров'я, житла, майна, честі, гідності таких осіб від протиправних посягань з метою створення комфортних умов для здійснення й забезпечення правосуддя.

Аналіз положень чинного КПК України показав, що про забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства згадується у 23-х статтях, але немає жодної статті, яка б спеціально була присвячена цьому питанню [4]. Також хотілося б зауважити і на тому, що перелік та зміст підстав застосування заходів забезпечення безпеки також не змінився. Тобто у разі наявності реальної загрози їхньому життю, здоров'ю, житлу чи майну учасники кримінального судочинства мають право на вжиття до них заходів забезпечення безпеки. Причиною для цього може бути заява учасника кримінального провадження, члена його сім'ї або близького родича; звернення керівника відповідного державного органу; безпосереднє отримання слідчим інформації про наявність загрози життю, здоров'ю, житлу й майну осіб, котрі беруть участь у кримінальному провадженні, або членів їхніх сімей та близьких родичів – фактичні дані, що свідчать про наявність підстав для застосування заходів безпеки.

На жаль, мусимо констатувати той факт, що КПК України 2012 року не вирішив низки проблемних питань щодо забезпечення безпеки осіб-учасників кримінального судочинства. І одним з головних є питання суб'єктного складу осіб, щодо яких можуть застосовуватись заходи

забезпечення безпеки. Так, чинний КПК, як і в принципі попередній, відсилає нас до базового Закону “Про забезпечення осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві”, де серед таких суб’єктів згадуються підозрюваний, потерпілий, свідок, перекладач, експерт та спеціаліст. І це при тому, що на монографічному та дисертаційному рівні [5, с. 6, 9; 6, с. 10; 7, с. 13] неодноразово вказувалось на необхідність розширення кола вказаних суб’єктів та внесення до їх числа осіб, які на конфіденційній основі співпрацюють з оперативними підрозділами, та інших, які беруть безпосередню участь у здійсненні кримінального процесу (статист, секретар судового засідання, застастоадавець, співмешканці, друзі та інші особи, через яких здійснюється тиск на учасників кримінального процесу). Тобто державного захисту у кримінальному судочинстві також потребують особи, які можуть володіти певною доказовою інформацією чи знаходяться у певних стосунках з учасниками кримінального судочинства, проте не наділені відповідним кримінально-процесуальним статусом, якщо їм загрожує реальна небезпека.

В аспекті подолання протидії розслідуванню вирішення цього питання має важливе значення, оскільки злочинці можуть застосовувати різноманітні засоби та методи протидії та залучати осіб, які учасниками процесу не є, але мають безпосередній доступ до матеріалів провадження (секретар), формування доказів (статисти, поняті тощо), які сьогодні до осіб, що підлягають процедурі гарантування безпеки, не належать.

Наступним важливим питанням, яке залишилось поза увагою законодавця, та яке також має важливе значення для подолання протидії розслідуванню, є питання щодо визначення форм незаконного впливу на учасників кримінального судочинства, що дає підстави для висновку про необхідність застосування заходів безпеки, зокрема, щодо визначення наявності реальної загрози життю та здоров’ю [4]. Як відомо, практика Європейського суду з прав людини серед інших базових умов, які повинне вивчити слідство перед прийняттям рішення про конфіденційність даних стосовно свідка, передбачає, що життя та свобода свідка піддається значному ризику [8, с. 440–454]. Значний ризик (за рекомендацією Комітету Міністрів Ради Європи) насамперед передбачає тиск на свідка. Під цим розуміють навіть потенційну загрозу, що може завадити свідку давати показання [9]. Однак, законодавець і досі не визнав необхідним звернути увагу на цей момент та закріпити викладене вище у відповідних нормах, чим у черговий раз створив поле для не завжди правильного застосування положень КПК.

Також серед проблем цієї площини, що залишились “за кадром” нового КПК, треба відзначити питання, пов’язані із визначенням критеріїв (підстав) застосування такого заходу безпеки, як нерозголошення відомостей про особу, взяту під захист; питання щодо обов’язкової перевірки свідчень таких осіб при виникненні сумнівів щодо їхньої правдивості та взагалі щодо допустимості показань “анонімних” свідків (особа свідка фактично не перевіряється, оскільки відсутня відповідна процедура) тощо [4].

Та й взагалі, поняття “забезпечення безпеки” в чинному КПК не визначено й не конкретизовано, і на відміну від попереднього КПК (ст. 52–1, 52–2 й ін.) “розпорошено” по різних статтях Кодексу.

Словосполучення “забезпечення безпеки”, складається із двох слів “забезпечення” та “безпека”. Проаналізувавши низку підходів до визначення цих понять [10, с. 133–138; 11; 12; 13, с. 12; 14, с. 148–153], треба зазначити, що під “забезпеченням” в межах кримінального процесуального поля треба розуміти надання матеріальних засобів, таких як спецзасобів індивідуального захисту та активної оборони; створення матеріальних засобів у вигляді встановлених систем охоронної сигналізації, відеоспостереження, броньованих дверей тощо; надання фізичної охорони підзахисної особи; підтримання гарантій прав та свобод учасників кримінального судочинства [15, с. 12–13]. “Безпека” ж, своєю чергою, це гарантований державою стан захищеності особи, який характеризується своєчасним запобіганням та нейтралізацією реальних і потенційних загроз.

Законодавець під забезпеченням безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві (ст. 1 ЗУ “Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві”), розуміє здійснення правоохоронними органами правових, організаційно-технічних та інших заходів,

спрямованих на захист життя, житла, здоров'я та майна цих осіб від протиправних посягань, з метою створення необхідних умов для належного здійснення правосуддя.

Український фахівець із питань забезпечення безпеки О. О. Гриньків вважає, що “забезпечення безпеки” – це виконання уповноваженими законом органами комплексу необхідних дій (заходів), спрямованих на недопущення можливості завдати шкоди учасникам кримінального судочинства, з метою належного здійснення правосуддя [5, с. 6, 9].

Окрема мета забезпечення безпеки полягає у створенні відповідних умов для реалізації прав та обов'язків відповідних суб'єктів кримінального судочинства та забезпечення їхньої фізичної безпеки. Глобальною ж метою впровадження заходів забезпечення безпеки, і тут ми повністю погоджуємося із О. О. Гриньків, є належне здійснення правосуддя. Досягнення такого стану безпеки учасника кримінального процесу, який дає змогу абсолютно впевнено та у повному обсязі виконувати свої процесуальні обов'язки та реалізовувати свої процесуальні права, характеризується як складання умов для належної реалізації завдань правосуддя загалом.

Тобто, виходить, що забезпечення безпеки – це заснований на законі процес підтримання такого стану захищеності учасника кримінального судочинства, який дає змогу вільно та в повному обсязі реалізовувати свої процесуальні права та обов'язки.

Треба додати, що можливість впевнено, вільно та у повному обсязі виконувати свої процесуальні права та обов'язки в остаточному результаті безпосередньо впливає не лише на стан ефективності правосуддя, але й на можливість здійснення його як такого. Крім того, дефініція “забезпечення” в межах кримінального процесуального поля характеризується комплексом різноманітних заходів та має тривалий та терміновий (тобто обумовлений конкретним відрізком часу, строками) характер.

У деяких літературних джерелах зазначено, що в поняття безпеки суб'єктів кримінального процесу входить не лише особиста (фізична) безпека, але й майнова безпека, тобто стан захищеності майнових прав особи, а також стан захищеності особистих немайнових прав (честі, достоїнства, ділової репутації) [16, с. 12].

Висновки. Так, під “забезпеченням безпеки учасників кримінального провадження” слід розуміти передбачений відповідними нормативно-правовими актами процес впровадження комплексу різноманітних процесуальних та не процесуальних, організаційних, правових та інших заходів, спрямованих на підтримання такого стану захищеності життя, здоров'я, житла та майна від протиправних посягань учасника кримінального судочинства, який дає змогу вільно та в повному обсязі реалізовувати свої процесуальні права та обов'язки з метою здійснення належного судочинства.

Підсумовуючи варто наголосити, що до проблем правового регулювання, на які ми фрагментарно вказували вище, слід зарахувати такі проблеми як: відсутність єдиного законодавчого розуміння “забезпечення безпеки”, яке було б відображено у КПК України; відсутність окремого розділу у чинному Кримінальному процесуальному кодексі України, який би конкретизував та гармонізував із базовим Законом “Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві”, процедури надання захисту визначеному колу суб'єктів, а також неврегульованість порядку здійснення нагляду за цим процесом.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Журавлев С. Ю. *Противодействие расследованию как составляющая преступной деятельности и объект научных исследований // Расследование и противодействие ему в состязательном уголовном судопроизводстве: процессуальные и криминалистические вопросы : сборник научных трудов Академии управления МВД России. – М. : Академия управления МВД России, 2007. – С. 194–195.*
2. Закон України “Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві” // *Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 11. – Ст. 51.*
3. Закон України “Про державний захист суддів та працівників правоохоронних органів” // *Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 11. – Ст. 50.*
4. Коновалова Г. В. *Забезпечення*

безпеки учасників кримінального судочинства за новим КПК України [Електронний ресурс] / Г. В. Коновалова // Часопис Академії адвокатури України. – 2013. – № 20. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Chaaui_2013_3_12.pdf. 5. Гриньків О. О. Застосування заходів безпеки учасників кримінального судочинства: вітчизняна практика та світовий досвід : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / О. О. Гриньків. – К., 2010. – 20 с. 6. Пашков С. М. Організаційно-правові засади діяльності судової міліції по забезпеченню безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : автореферат дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. / С. М. Пашков. – Ірпінь 2008 20 с. 7. Крамаренко Ю. М. Правові, організаційні та тактичні аспекти забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 21.07.04 / Ю. М. Крамаренко. – Х., 2005. – 17 с. 8. Ван Мехелен и другие против Нидерландов : Судебное решение от 23 апреля 1994 г. // Европейский суд по правам человека. Избранные решения : в 2 т. – М., 2000. – Т. 2. – С. 440–454. 9. Рекомендація № R (97) 13 Комітету Міністрів державам членам Ради Європи стосовно запобігання тиску на свідків та забезпечення прав захисту (прийнято Комітетом Міністрів 10 вересня 1997 р.). 10. Усенко О. В. Проблема захисту учасників кримінального судочинства / О. В. Усенко // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2003. – № 7. – С. 133–138. 11. Юридична енциклопедія : в 6 т. [Електронний ресурс] / редкол. : Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К. : Укр. енцикл., 1998. – Режим доступу : <http://leksika.com.ua/19980614/legal>. 12. Міжнародна поліцейська енциклопедія : в 10 т. Т. 1 : Теоретико-методологічні та концептуальні засади поліцейського права та поліцейської деонтології / відп. ред. Ю. І. Рымаренко, Я. Ю. Кондратьєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. – К. : ВД “Ін Юре”, 2003. – 1128 с. 13. Заплатинский В. М. Терминология науки о безопасности / В. М. Заплатинский // Zbornik prispevkov z medzinarodneje vedeckej konferencie “Bezpečnostna veda a bezpečnostne vzdelanie”. – Liptovsky Mikulas : AOS v Liptovskom Mikulasi, 2006. 14. Доценко О. С. Поняття і сутність громадської безпеки в суспільстві / О. С. Доценко // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. – 2002. – № 2. – С. 148–153. 15. Тарасенко В. Є. До питання забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства в сучасних умовах протидії злочинності [Електронний ресурс] / В. Є. Тарасенко – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Purch_2012_4_6.pdf. 16. Войников В. В. Тактика обеспечения безопасности в уголовном судопроизводстве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / В. В. Войников. – Калининград, 2002. – 19 с.

REFERENCES

1. Zhuravlev S. Yu. *Protivodeistvie rassledovaniyu kak sostavlyayushchaya prestup-noy deyatel'nosti i ob'ekt nauchnykh issledovaniy* [Opposition to the investigation as part of prestup-noy activity and the object of research]. Investigation and oppose it in adversarial criminal proceedings: procedural questions and kriminalisticheskie: collection of scientific works of the Russian Interior Ministry Academy of Management. Moscow: Russian Academy of Management MVD Publ., 2007, pp. 194–195. 2. *Zakon Ukrayiny “Pro zabezpechennya bezpeky osib, yaki berut' uchast' u kryminal'nomu sudochynstvi”* [The Law of Ukraine “On the safety of persons involved in criminal proceedings”]. Supreme Council of Ukraine. 1994. Vol. 11. Art. 51. 3. *Zakon Ukrayiny “Pro derzhavnyy zakhyst suddiv ta pratsivnykiv pravookhoronnykh orhaniv”* [The Law of Ukraine “On State protection of judges and law enforcement officials”]. Supreme Council of Ukraine. 1994. Vol. 11. Art. 50. 4. Konovalova H. V. *Zabezpechennya bezpeky uchastnykiv kryminal'noho sudochynstva za novym KPK Ukrayiny* [The security of participants in criminal proceedings under the new Code of Ukraine]. Available at: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Chaaui_2013_3_12.pdf. 5. Hryn'kiv O. O. *Zastosuvannya zakhodiv bezpeky uchastnykiv kryminal'noho sudochynstva: vitchyznyana praktyka ta svitovyy dosvid : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.09* [Application precautions participants in criminal proceedings: national practice and international experience: Author. Dis. ... Candidate. Legal. Sciences: 12.00.09]. Kyiv, 2010. 20 p. 6. Pashkov S.M. *Orhanizatsiyno-pravovi zasady diyal'nosti sudovoyi militsiyi po zabezpechennyu bezpeky osib, yaki berut' uchast' u kryminal'nomu sudochynstvi. Avtoreferat dys.kand.yur. nauk: 12.00.07.* [The organizational principles of the judicial police to ensure the safety of persons involved in

criminal proceedings. Abstract dys..kand.yur. Sciences: 12.00.07].Irpın. 2008. 20 p. 7. Kramarenko Yu. M. *Pravovi, orhanizatsiyni ta taktychni aspekty zabezpechennya bezpeky uchasnykiv kryminal'noho sudochynstva : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 21.07.04* [Legal, organizational and tactical aspects of the safety of participants in criminal proceedings: Author. Dis. ... Candidate. Legal. Sciences: 21.07.04]. Kharkiv, 2005.17 p. 8. *Van Mekhelen i drugie protiv Niderlandov : Sudebnoe reshenie ot 23 aprelya 1994 g.* [Van Mechelen and others against Nyderlandov: Sudebnoe decision from 23 April 1994]. Evropeyskyy court on human rights. Favourites solutions: in 2 t. Moskov, 2000. T. 2. pp. 440–454. 9. *Rekomendatsiya # R (97) 13 Komitetu Ministriv derzhavam chlenam Rady Yevropy stosovno zapobihannya tysku na svıdkiv ta zabezpechennya prav zakhystu (pryynyato Komitetom Ministriv 10 veresnya 1997 r.)* [Recommendation № R (97) 13 of the Committee of Ministers of Council of Europe member states concerning prevention of pressure on witnesses and human protection (adopted by the Committee of Ministers of 10 September 1997)]. Availableat: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf> 10. Usenko O. V. *Problema zakhystu uchasnykiv kryminal'noho sudochynstva* [The problem of the protection of participants in criminal proceedings] Fighting organized crime and corruption (theory and practice). 2003. Vol. 7. pp. 133-138. 11. *Yurydychna entsyklopediya : v 6 t.* [Legal Encyclopedia: 6 tons.]. Availableat: <http://leksika.com.ua/19980614/legal>. 12. *Mizhnarodna politseys'ka entsyklopediya : v 10 t. T. 1 : Teoretyko-metodolohichni ta kontseptual'ni zasady politseys'koho prava ta politseys'koyi deontolohiyi* [International Police Encyclopedia: 10 tons. T. 1: Theoretical, methodological and conceptual principles of police law and police ethics]. ed. Rymarenko Yu, Y. Kondratyev, V. Y. Taci, S. Shemshuchenko. Kyiv, WA “John Jure” Publ., 2003. 1128 p. 13. Zaplatinskii V. M. *Terminologiya nauki o bezopasnosti* [Terminology of science bezopasnosti]. Zbornik prispevkov z medzinarodnej vedeckej konferencie “Bezhecnostna veda a bezpecnostne vzdelenie”. – Liptovsky Mikulas : AOS v Liptovskom Mikulasi Publ., 2006. 14. Dotsenko O. S. *Ponyattya i sutnist' hromads'koyi bezpeky v suspil'stvi* [The concept and essence of public safety in the community]. Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs of Ukraine. 2002. Vol. 2. pp. 148–153. 15. Tarasenko V. Ye. *Do pytannya zabezpechennya bezpeky uchasnykiv kryminal'noho sudochynstva v suchasnykh umovakh protydyiyi zlochynnosti* [On the issue of safety of participants in criminal proceedings in the present conditions of combating crime]. Availableat: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Pupch_2012_4_6.pdf. 16. Voinikov V. V. Taktika obespecheniya bezopasnosti v ugovnom sudoproizvodstve : avtoref. dis. ... kand. yurid. nauk : 12.00.09. [Security tactics in criminal proceedings: Abstract. Dis. ... Cand. jurid. Sciences: 12.00.09.]. Kaliningrad, 2002. 19 p.

Дата надходження: 19.12.2016 р.